

Očekávaný výnos se odhaduje včetně zachycení konfekce na 100 mil. Kč. Změna paušálu má nabýti účinnosti ode dne 1. ledna 1938.

Pokud jde o hledání úhrady cestou zvyšování sazeb paušálů daně obratové, je nutno si uvědomiti, že takový postup není v souhlasu s ustanovením čl. 111 ústavy, podle něhož daně mohou být ukládány jenom na podkladě zákona. Zákon o dani obratové dává ministru financí v dohodě s ministrem obchodu, resp. veřejných prací nebo zemědělství v § 19, odst. 8 jen právo, aby upravili paušálem způsob vybírání daně, to znamená, že paušál může být pouze náhradou za daň obratovou, vybíranou pravidelným způsobem, nemůže však být nástrojem pro zavádění nových daní.

Kartelový poplatek.

Konečně se jedná také o zavedení zvláštního kartelového poplatku, který by měl být — podle prohlášení ministra financí — konstruován obdobně jako poplatek ze služebních smluv a připnouti se k obratům kartelovým. Sazba poplatku měla by činiti $\frac{1}{2}\%$ ročně z docíleného obratu. Mají jej vybíratí kartelové organizace, které budou oprávněny přesunouti poplatek na členské firmy. Výnos poplatku se odhaduje na 60 mil. Kč. Proti zavedení kartelového poplatku se zejména uvádí vážná námitka, že vláda na jedné straně podporuje syndikaci průmyslu, ale na druhé straně zaváděním poplatku dává premii outsiderům. Jedná se proto o takovou úpravu, že místo zdanění obratu by byl zaveden poplatek za registraci kartelů, resp. za ponechání v kartelovém rejstříku.

Jednání o těchto osnovách, v den, kdy píšeme tyto řádky, nejsou dosud skončena a zdá se, že se změní mnoho ze zásad, které jsme se pokusili stručně zachytiti.

Jar. Berá k.

DOUGLASŮV SOCIÁLNÍ ÚVĚR V TEORII A PRAKSI.

V každé době vyskytuje se reformátoři hospodářského a sociálního rádu. Doba po světové válce byla jejich vzniku zvláště příznivá. Jedním z těchto reformátorů hospodářského a společenského rádu v Anglii byl C. H. Douglas,* zakladatel sociálního úvěru, jehož motivem je heslo „Nouze v nadbyteku je žalostnou pošetilostí“ (*Poverty amidst Plenty is a Tragic Absurdity*).

Douglasova teorie sociálního úvěru vidí původ hospodářské krize v pokleslé kupní síle obyvatelstva. Vyrábí se více, než mohou konsumenti koupiti k ukojení svých potřeb. Průmysl jednotlivých států, nemoha prodati svých výrobků doma, je nucen hledati odbytiště za hranicemi. Nastává boj o vývozní trhy se všemi politickými a hospodářskými důsledky. Major Douglas řeší tento problém podle těchto tří zásad:

*) Major Clifford Hugh Douglas (nar. 1879) se po vystudování Cambridgeké univerzity stal inženýrem a věnoval se silnoproudé elektrotechnice, v níž se uplatnil zejména v elektrárnách a u elektrických drah v Indii, Argentině (Buenos Aires) a v Londýně. Za války byl činný v letectví, v roce 1923 se stal členem kanadské parlamentní komise, zkoumající bankovnictví a obchod, a v roce 1935 poradcem vlády v Albertě. Jako zakladatel Social Credit Theory napsal o tomto tématě řadu spisů, na př. Economic Democracy (1919), Credit Power and Democracy (1920), Social Credit (1923, revidované vydání 1933), The Monopoly of Credit (1931), The Alberta Experiment (1935). Nyní žije v Londýně, kde řídí ideové hnutí, jehož myšlenky více méně převzali v Unii severoamerické Pater Coughlin, Huey Long a dr. Townsend.

a) Předně chce zřídit zvláštní orgán ze statistických odborníků, přičleněných vládě, jenž by prováděl šetření v dané době o celkových finančních nákladech za vyrobené statky a o nákladech vydaných za statky, jež byly spotřebovány, a mohl tak na základě statistických výpočtů vyměřiti každému výrobci úvěr, přiměřený jeho hospodářství.

b) Poněvadž výroba je větší než spotřeba, nutno dát každému spotřebiteli zvláštní peníz, aby si mohl koupiti, co bylo vyrobeno a nemůže se prodati. Je to t. zv. základní dividenda (basic dividend) jako podíl na zvýšené výrobě zavedením strojů. Je vydána „jako právo a ne jako dobrodiny“.

c) Konečně počítá s cenovými slevami (price discount), které poskytnou výrobcu za větší obrat při zvýšené spotřebě a snadným dosažením levného úvěru. Spolu s „basic dividend“ zvyšují se takto přijmy spotřebitelů.

Tento plán sociálního úvěru byl volebním programem Aberhartovým*) ve volbách v srpnu 1935. Každou neděli kázával v evangelickém kostele, jejž nazýval „prorockým ústavem bible“ (Prophetic Bible Institute), protože se domníval, že může podle bible prorokovati. Později si najal na nedělní odpoledne rozhlas, čímž získal monopol na ovlivnění svých posluchačů, neboť jindy než v neděli odpoledne nemá kanadský sedlák na radio čas. Vysílal jako odpolední bohoslužby nejpodivnější směsi národního hospodářství a státních financí, propletené citáty z Písma a zpěvy evangelických sborů. Značné poplatky za rozhlas hradil z příspěvků, jež mu dobrovolně posílali jeho posluchači. Jejich vzrůst mu umožnil zakoupení většiny jedné rozhlasové společnosti, což se však stalo známo až po volbách do provinciálního sněmu. Vůdcové ostatních politických stran (United Farmers Association, konservativci, liberálové a j.) podporovali skrytě nové hnutí, doufajíce, že oslabí posice svých konkurentů. Přepočítali se však ve výborném řečníku a skvělém organisátoru, jenž uměl mistrně používat všech výhod rozhlasu, jakož i afér, vypuknulých v druhých politických stranách, neboť ve volbách získal Aberhart 56 míst ze 63. Tím se dostala jeho strana (Social Credit Party) k vládě, disponující impozantní $\frac{9}{10}$ většinou. O zbylá místa se rozdělili liberálové (5) a konservativci (2), zatímco farmáři zmizeli ze sněmovny, ač v předešlé byli zastoupeni 39 mandáty. Aberhart sám, jsa sice bez politické i národochospodářské erudice — ve svých kázáních se obíral hospodářskými problémy až teprve po přečtení knihy majora Douglase o sociálním úvěru, jež se mu dostala náhodou do ruky — se jmenoval ministerským předsedou a ministrem vyučování provincie Alberta.

*

Po nastoupení vlády mělo dojít k plnění slibů daných před volbami všem. Byla to hlavně dividenda 25 dolarů měsíčně, t. j. 1 dolar za pracovní den. Aberhart se však nezalekl. Klidně prohlásil, že potřebuje času k přemýšlení a že během půldruhého roku se nebude moci počít s prováděním sociálního úvěru.

Provádění sociálního úvěru bylo v té době připravováno postupně vydávanými zákony provinčními, upravujícími nejen jeho systém, ale i celý soubor otázek s ním jen nepřímo souvisejících (délka pracovní doby 48 hodin týdně, čímž se přiblížil našemu zákonodárství popřevratovému, výše mezd a j.) nebo i s ním nemajícím nic společného (úprava dluhů, snížení úrokové míry ze

*) William Aberhart, B. A. (nar. 1878) přišel do Kanady r. 1885, studoval na Hamilton-Normal College a Queen's University a po nedokončených studiích theologických stal se ředitelem vyšší školy v Calgary (největší město Alberta) (1915—1935).

státních obligací asi na polovinu, daně, zavedení peněz s klesající kupní silou — t. zv. „Schwundgeld“ — a mnoho j.). Byly to hlavně tyto zásady, na nichž spočívala nová reforma hospodářského života v Albertě:

1. Každá dospělá osoba (zaměstnaná i nezaměstnaná) má požívat důchodu (basic dividend), jejž stanovil ministerský předseda Aberhart na 25 \$ měsíčně, aniž určil, jakým výpočtem k jeho výši dospěl. Podobně ve Spojených státech dr. Townsend navrhoval 200 \$ dividendy měsíčně, ale jen pro osoby starší 60 let. Tato dividenda se měla vyplácet v šecích (Social Credit Certificates), jež majitel podepíše a jež po jednom měsíci ztrácejí platnost. Tím se zvyšuje rychlosť oběhu peněžních znaků.

2. Další prostředek ke zvýšení kupní sily obyvatelstva měl poskytovati zákon The Alberta Credit House Act z 1. září 1936, jehož úkolem bylo zaplatiti občanům dostatečný úvěr (Additional Credit), který by jim umožnil tak veliký nákup zboží a tak rozsáhlé použití služeb, že by vyrovnaly „kupní sílu spotřebitelů“ s „výrobní kapacitou průmyslu“. Za tím účelem byl zřízen Alberta Credit House s Board of Management se Superintendentem v čele. Přístup k výhodám sociálního úvěru byl dovolen každé zletilé (21leté) osobě (za určitých podmínek i osobě nezletilé) po předchozím zápisu do rejstříku. Při tom musil každý podepsati smlouvu podle vládního nařízení O. C. 1092-36 z 29. července 1936, jež bylo vydáno podle zákona The Social Credit Measures Act. Smlouvy tyto byly sjednávány s výrobci a s obchodníky kdykoliv, kdežto s jinými osobami jen v určité lhůtě (v srpnu a září min. roku a pak během měsíce června každého roku). Poněvadž se vyskytovalo ve smlouvách mnoho klausul se sociálním úvěrem nesouvisících, bylo proti jejich podpisování silně agitováno. Obchodní komora v Edmontoně rozesílala obchodníkům zvláštní varovné dopisy. Přes tuto agitaci skončila však vládní akce se zdarem, neboť smlouvy podepsalo 380.000 občanů, t. j. 85% všech oprávněných.

3. Zřízení komise, jež by stanovila spravedlivou cenu produktu, aby mohl býti daní postižen nespravedlivý zisk. Tato daň by sloužila k úhradě basic dividend, postihujíc jednotlivé fáze výrobního procesu. Hlavní příjmy by tvořilo zdaňování obilí a uhlí. Zdanilo by se obilí u farmáře, mouka ve mlýně a chléb u pekaře. Na příklad bushel pšenice stojí 60 centů. Z něho lze vyrobiti 40 bochníků chleba za 3 \$. Po odečtení výrobních nákladů (mezd, přiměřeného zisku atd.) vynesl by bushel pšenice 50 centů daně. Podobně by byla postižena daní 10—20dolarovou každá vytěžená tuna uhlí.

4. Výrobci měli poskytovati za výhody se strany vlády slevy na zboží (price discount). Dosavadní zákoně předpisy byly konsolidovány zákonem The Alberta Social Credit Act ze 14. dubna 1937, jenž byl vydán k provedení plánu sociálního úvěru v praxi. Podkladem pro jeho vydání byly výsledky zjištěně pětičlenným výborem (Planning Committee) s ministrem zdravotnictví dr. Crossem v čele.

5. Vydávání t. zv. Prosperity Certificates podle zákona The Prosperity Certificates Act z 1. září 1936. Jsou to úvěrní poukázky, jimiž se měly vypláceti platy za zboží a služby pro veřejné práce podnikané vládou k zmírnění nezaměstnanosti, dále platy za určité služby pro vládu, dále údely samosprávným svazkům k podpoře zaměstnanosti podle zákona The Unemployment Relief Act 1933 a konečně platy za takové veřejné výdaje, jež čas od času budou určeny nařízením viceguvernérůvym. Přijímání těchto poukázků bylo dobrovolné, jak bylo výslovně v zákoně stanoveno. Byly vydány ve třech hodnotách po 25 centech, 1 a 5 \$ do maximální výše 2 milionů dolarů celkem. Ve skutečnosti jich však bylo v oběhu asi za čtvrt milionu dolarů. Také tyto peněžní ná-

hražky sloužily ke zvýšení spotřeby. Zvyšovaly totiž kupní sílu dosavadních nezaměstnaných, odkázaných na podporu tím, že jim umožňovaly výdělek prováděním prací remunerabilních. Uměle pak byla zvýšena rychlosť jejich oběhu ustanovením, že každý týden ztrácejí 1% své hodnoty. Byly proto opatřeny datem vydání a měly zadní stranu rozdělenu na 104 pole, kam se měl nalepit koncem každého týdne 1% kolek pod sankcí neplatnosti certifikátu, t. j. kolek $\frac{1}{4}$, 1 neb 5centový podle hodnoty poukázky. Tak se každý certifikát umořil během dvou let a vynesl provinční pokladně ještě 4% úroků za tato dvě leta. Dělník po sobotní útratě snažil se poukázky utratiti nákupem zboží na celý týden, aby nemusil nalepovati kolky. Tím měla být zvýšena nejen spotřeba, ale i rychlosť nákupu. Obchodník měl pak nahrazenu ztrátu, vzniklou nalepením kolků na poukázky, zvýšenou tržbou a zrychlením odbytu. Také dříve vydané poukázky byly podrobny ustanovením tohoto zákona. Dále udělil tento zákon svolení hlavnímu městu Edmontonu uzavření dohodu k provádění veřejných prací, jež by čelily nezaměstnanosti. V zákoně jest připojeno memorandum o této dohodě, podle něhož byly městu uděleny zápůjčky v celkovém obnosu 85.000 \$ v těchto poukázkách. Avšak tyto certifikáty neměly se sociálním úvěrem nic společného, neboť byly t. zv. Schwundgeldem a byly 7. dubna t. r. vzaty z oběhu.

6. Vláda snížila úroky provinčních dluhopisů (celkem za 160 milionů \$, na něž bylo nutno počítati v rozpočtu na rok 1934/35 částkou 7,1 milionů \$ na úrokovou službu) asi o polovinu na 2½%, podobně snížila úroky z obligací municipálních. Zákon The Reduction and Settlement of Debts z 1. září 1936 upravil dluhy soukromé.

7. Konečně bylo vydáno několik zákonů, týkajících se sociálních poměrů zaměstnanců (minimální mzdy, maximální délka pracovní doby a j.).

Při provádění sociálního úvěru narazil Aberhart na velké překážky, jež způsobily, že jeho plány se neuskutečnily. Byl to především odmítavý posudek Obchodní komory v Edmontoně z 11. srpna 1936, o němž byla zmínka výše. Dále to byl pamětní spis C. H. Granta z 28. listopadu 1936, jež navazuje na zprávu Winnipeg Board of Trade. Podle tchoto pamětního spisu odmítli členové vlády přijmouti i jen docela malou část svých služebních požitků v Prosperity Certificates a obchodní domy se sídlem ve východní Kanadě zakázaly svým filiálkám v Albertě prodej zboží za tyto peněžní náhražky. Důvěru v tyto poukázky podlamovala dále nepatrna schopnost platební u veřejných pokladen provinčních. Bylo totiž možno jimi platiti jen určité daně podle zákona The Ultimate Purchasers Tax Act 1936, starší telefonní účty a p., kdežto na př. běžné telefonní účty, školné, pachtovné, dávky a poplatky a j. bylo nutno platiti v penězích skutečných. K uklidnění nepřispělo také prohlášení příročí napřed na 60 dní, potom na šest měsíců. Za příročí byla provedena bankovní reforma, již si vláda vyhradila rozhodující vliv na řízení bank, od nichž Aberhart marně cíekával, že budou financovati proplácení basic dividend. Také politické strany počaly kampaň proti Aberhartovi. Liberál J. S. Cowper vyslovil se velmi nepříznivě o ukládání peněz do provinčního Úvěrního ústavu, neboť vláda nemůže uskutečnit plán základní dividendy. Konečně Aberhart sám snížil obnos dividendy s 25 \$ na 5 neb nejvýše 10 \$, neurčiv ani přibližně dobu, kdy začne dopravdy dividendu vypláceti.

Také soudy se postavily proti vládě, neboť byly toho náhledu, že zákony podobného druhu přísluší vydávat sněmu federálnímu a nikoliv provinčnímu. Svůj názor o měnových opatřeních Aberhartových opíraly o čl. 24 (Note issue) a úvodní část zákona o Kanadské bance z 3. července 1934 (Bank of Canada

Act 24—25 Geo V., Chap. 43)*), podle něhož vydávání bankovek přísluší jen Bank of Canada. Podobné stanovisko by soudy zaujaly i v případě dávky na nespravedlivý zisk. Tato dávka, aby byla účinná, musila by postihnouti nejen zboží v Albertě vyrobené, nýbrž i zboží z ostatních provincií kanadských pocházející. Jinak by toto zboží bylo levnější, takže by zboží v Albertě vyrobené a dávce podrobené nikdo nekupoval. Avšak podle čl. 121 ústavy kanadské British North America Act 1867 jest zaručena svobodná směna zboží mezi jednotlivými provinciemi nezatížená žádnými dávkami. Také dávka 50 centů ze 3 dolarů je příliš velká. Jest otázkou, zda by nepúsobila zhoubně na obrat vnitřního obchodu jako alcavalla, jež byla jednou z hlavních příčin hospodářského úpadku Španělska na počátku novověku, zatím co na úhradu základní dividendy by bylo potřebí, aby se výroba zvýšila snad o více než desetkrát, aby stačila k výplatě ročních 150—200 milionů dolarů, když v roce 1933 činil hrubý zisk z celkové výroby v Albertě necelých 15 milionů §!

Následkem těchto potíží nepodařilo se ani zástupci sociálního úvěru Johnu Hargraveovi z Londýna, jenž přijel v lednu t. r. do Alberta, Douglasův systém ani S. f. N. (Something for Nothing) Party, jak přezdívali odpůrci straně sociálního úvěru, zachrániti. Veřejné dluhy provincie Alberta vzrostly, ale přece jen není její situace pro veliké přírodní bohatství kritická, ujmeli se opět vlády některá z bývalých stran, aby vedla politiku a státní finance bez lákavých slibů, avšak za to reálněji)**)

*

Kromě výše uvedených námitek právních odporuje značně experiment v Albertě též národochospodářské teorii. Obtížnou je na příklad myšlenka stanovení „spravedlivé“ ceny komisionelně. Vždyť „nejspravedlivější“ cena je stanovena vlnou soutěží, kryjic potřebné náklady výrobní s „přiměřeným“ čistým ziskem, při čemž se stává přirozeným usměrňovačem odbytu a výroby. Aberhart se vymlouvá na Ottawu, že nemohl uskutečnit svých plánů. Zdá se mu pro ně příznivější ústava anglická než kanadská. Douglasova A+B teorie, podle níž činí osobní náklady (mzdys dělnictva, platy, zisk podnikatelů) A, kdežto materiál a ostatní věcné výdaje B, tvrdí, že si tedy zaměstnanci nemohou kupiti všechno vyrobené zboží, neboť jejich důchod je pouze A, zatím co cena vyrobeného zboží je A+B. Major Douglas však přehlíží, že v B jsou zahrnutы osobní náklady předchozího výrobního procesu. Při stavbě silnice, jež cude státi A+B jednotek peněžních, jsou mzdy, platy a zisk podnikatelů A, kdežto štěrk, písek, dlažební kámen atd. tvoří B. Štěrk a ostatní věcné potřeby byly koupeny za $B=A'+B'$, kde A' tvoří mzdy dělnictva v lomu zaměstnaného a zisk majitele lomu, zatím co B' jsou věcné náklady (náradí, dynamit atd.). B' = atd. možno pokračovat. Major Douglas konečně přehlíží náklady za služby a výkony, u nichž osobní režie tvoří největší položku (doprava, obchod, služba bankovní, veřejná správa).

Na důležitou otázkou „odkud vziti peníze“ nebyly odpovědi Aberhartovy nikdy přesné. Hleděl se spíše vtipně uhnouti a proto odpověděl po každé jinak.

*) Whereas it is desirable to establish a central bank in Canada to regulate credit and currency in the best interests of the economic life on nation... and to mitigate by its influence fluctuations in the general level of production, trade, prices, and employment, so far as may be possible within the scope of monetary action and generally to promote the economic and financial welfare of the Dominion.

**) Nezdard v jedné zemi však nevadí, aby pokus nebyl napodoben jinde jako agitační prostředek volební. Zvláště se nyní šíří myšlenka sociálního úvěru mezi dělnictvem v Australii.

Úhradu měly tvořiti jednou nesměnitelné poukázky, jindy daně a konečně cla. Také banky měly poskytnouti prostředky; když nechtěly dobrovolně převzít financování, měly býti prostředky sehnány daněmi. Každá banka měla platiti za povolení, že smí v Albertě provozovati bankovní obchody kromě ostatních daní ještě zvláštní poplatek za oprávnění a vedle toho za každého zaměstnaného úředníka. Provádění tohoto zákona však federální vláda zakázala. Celkové daňové příjmy všech čtyř prérijských provincií kanadských byly v roce 1931 68 milionů dolarů (na Alberta připadala necelá desetina) a bohaté a lidnaté provincie Ontario 54 miliony dolarů, celkem tedy 122 miliony dolarů, což by sotva stačilo na výplatu basic dividend jen v Albertě.

Při platnosti dvou druhů peněz by působil též Greshamův zákon, neboť skutečné peníze by odplývaly za hranice provincie, kdežto uvnitř by zůstával jen mimo Alberta nesměnitelný „Schwundgeld“. To by znamenalo devisové potíže pro Alberta při převaze dovozu strojů a hotových výrobků, hlavně v období zvětšování výroby podle plánu sociálního úvěru.

Pro poplatníky je krutým žertem odstranění termínu daně (taxes), zavedou-li se daleko vyšší dávky (levies), schopné ochromiti výrobu. Nejasné je též zdanění nespravedlivého zisku při zavedení slev na zboží, aby byla snížena cena výrobku pod svéstojné náklady!

Jak malá důležitost je přikládána Aberhartovým pokusům, plyne z toho, že žádná z bank východní Kanady — tím méně Bank of Canada — se o sociálním úvěru nezmíňuje. Federální vláda, ač má právo proti hospodaření Aberhartovu zakročiti podle čl. 10 The Alberta Act 1905, vyčkává, až se sociální úvěr sám znemožní, aby mu neposkytovala zbytečně mučednické aureoly.*)

Douglasův sociální úvěr, o jehož uvedení v praxi učinil Aberhart vědecky nefundovaný pokus, zůstává tak novým důkazem, že nelze měnovými opatřeními měnit skladbu národního konsumu, nýbrž v individualistickém rádě podnikatelském pouze zajištěním rentability výrobě a zvýšením národního produktu.

Frant. Hančl.

Rozhledy

Konjunkturální situace v říjnu.

Mezinárodní pokles konjunktury, který se dostavil v prvních měsících letošního podzimu po předešlém příliš náhlém vzestupu v zimním období 1936/37, nezůstal přirozeně bez vlivu ani na československé hospodářství. V říjnu se však toto oslabení značně zpomalilo nebo zastavilo, takže lze doufat v ne příliš hluboký pokles nynější krátkodobé konjunkturální vlny. Není dosud žádných věcných podnětů k tomu, abychom se dostali do velikého krisového poklesu. Říjnová konjunkturální čísla jsou také vesměs vyšší, než byla před rokem. Lidově pronášená otázka: „velký či malý krach?“ lze pro československé i pro světové hospodářství klidně zodpověděti: „malý krach“. Nedá se však zatím říci, od kdy začne opětné hnuty vzhůru.

*) Nejnovější zmínky o majoru Douglasovi jsou u Johna Maynarda Keynesa Allgemeine Theorie der Beschäftigung (v německém překladě z roku 1936, str. 28 a 313) a R. G. Hawtrey-e Capital and Employment (kap. X. Social Credit, str. 291—314, kde jsou citovány myšlenky z třech knih Douglasových a malé poznámky na str. 8 a 96).